

Germà Colon Domènech *

L'accent, entre la filologia i el partidisme

L'ajuntament del nostre cap i casal ha decidit fer un gest en favor d'un regidor, el senyor **González Lizondo**, que ha deixat la corporació municipal. Les víctimes en són la filologia, la lògica i la ciutat. L'objectiu ha consistit en llevar l'accent del logotip de la capital, la qual ha de ser d'ara endavant *València* i ja no *València*.

No gosaré demanar a la senyora alcaldessa que vullga restablir el signe gràfic. No obstant em permetré d'explicar les coses tal com són. No cregam que això d'escriure *València* siga una nefanda invenció dels catalanistes de casa o, pitjor, d'altres catalans del Principat que ens volen també furtar els escriptors de la millor literatura nostra.

Vinguem als accents. La paraula *accent* és presa del llatí *accentus*, la qual s'ha format a partir de la posició *ad i cantus* «cant». En realitat voi dir *quasi un cant* i és un calc lingüístic del grec *prosodia*. Simplificant molt, direm que l'accent és l'elevació del to de la veu, amb la qual cosa la síl·laba que el porta pren major relleu respecte a les altres de la paraula. Parlem d'*accent tònic* i de *síl·laba tònica*.

Hi ha idiomes en els quals l'accent té una posició fixa, determinada pel propi sistema lingüístic; pensem que el francès el duu sempre al final de paraula; el polonès, en la penúltima síl·laba; n'hi ha uns altres, per exemple el rus, on la vocal tònica canvia de un lèxema a un altre. Com que l'ortografia russa desconeix un accent gràfic per assenyalar la posició de la tònica, s'han d'editar els llibres per als estrangers, en els quals aquesta s'indica mitjançant els diacrítics; com a conseqüència, una obra per als indígenes i la mateixa amb accents per als que aprenen la llengua russa, per als al·lòfons. La solució no és, al meu parer, massa econòmica.

Existeixen finalment alguns idiomes en els quals la tonicitat és relativament lliure i només es manifesta en un àmbit síl·labc previament determinat; ocorre açò en les llengües hispàniques, on recau sempre sobre una de les tres darreres síl·labes. Pensem en la diferència entre *crítica*, *crítica* i *crítica* (adjectiu, verb a l'indicatiu present i verb al passat simple o aorist), o la que hi ha en castellà entre *límite*, *límite*, etc. Això significa que, si volem ser congruents, i deixem de jugar a les capelletes i a les intrigues, l'accent gràfic en la nostra llengua és una necessitat vital. L'italià, que té un sistema fonològic prou semblant al nostre, no va arribar a establir uns diacrítics clars, i hi regna una gran anarquia a la qual els especialistes intenten posar remei. Els estudiants estrangers ensopeguen amb obstacles seriosos. Si nosaltres llegim en un text italià *enciclopedia*, *farmacia* o *atmosfera*, no sabem mai si hem de pronunciar *enciclopèdia* o *enciclopedia*, etc. Si llegim en castellà *enciclopedia*, *farmacia* o *atmosfera*, no hi tindrem cap dubte, la cosa és d'una

claredat diàfana. El valencià ¿ha de fer allò de *nosaltres a soles* i suprimir els precisos indicadors que són els accents? Les característiques fonològiques del català, en qualsevol de les seues variants (i el valencià n'és una d'elles, molt il·lustre), són les mateixes del castellà i del portuguès, i tota vel·leïtat ortogràfica topirà contra una realitat infranquejable.

Preguntem-nos si la presència del tret damunt la síl·laba que duu el reforçament tònic és resultat d'un capítol. ¿Quan apareix l'accent gràfic? Estem acostumat a llegir els texts llatins sense diacrítics, però ja els humanistes reclamaven, a la fi del segle XV, que s'escriguera algun senyal que marcara la tonicitat. I són sobretot els impressors els que tingueren més interès en indicar-la amb l'accent gràfic. El punt de partida d'una accentuació més o menys sistemàtica paradòxalment és Itàlia. Allà el notable impressor **Aldo Manuzio**, el de la famosa impremta aldrina de Venècia, duu a terme molts canvis que ara ens pareixen normals, com, per exemple, l'abandó dels caràcters gòtics en favor de l'escriptura romana, més clara i bèlgica. Va ser Aldo Manuzio també qui fomentà l'us de l'accent gràfic, a partir del model grec, a les acaballes del segle XV i començament del XVI.

Naturalment no es va aconseguir d'imposar d'un dia per l'endemà unes innovacions generadores de tantes repercussions. El procés fon llarg i laboriós, però acabà triomfant, particularment allà on el geni de la llengua ho exigia, com és el cas d'Espanya. Un llibre del senyor **Abraham Esteve Serrano** publicat l'any 1982 per la Universitat de Murcia traça la història de la introducció de l'accent en castellà; per al català **Mila Segarra** ha estudiat el tema a fons, i **Ivo Castro**, **Íñes Duarte** i **Isabel Leiria** han resseguit els vaivens gràfics en portuguès. Direm, entre parentèsis, que altres obres, com les de Charles **Beaulieux**, **Beatrice Schmid**, **N. Catach**, **K. Lichem**, **L. Kukenheim**, s'acosten a la qüestió àmpliament per tot l'àmbit dels idiomes romànics. Moltíssims són els estudiosos que s'han interessat per la qüestió: inc a la disposició dels edils municipals una extensa bibliografia sobre problemes d'accentuació referents a les més variades llengües. Afegiré que el propi **Elio Antonio de Nebrija** —actualment citat amunt i avall, però poc consultat— proposava, ja el 1492 en la seua Gramàtica Castellana, emprar l'accent i parlar de posar «*enclima de la síl·laba que ha de tenir el acento agudo un resquito*» (foli 18r, llibre II, cap 2). I en el *Diccionario Latino-español*, que Amadeu Soberanas i jo mateix vam reeditar (quina inconseqüència en uns catalanistes!), publicat a Salamanca el 1492, té la precaució d'assenyalar amb l'accent agut aquelles paraules llatines i bíbliques que al seu jui podien prestar-se a ser mal pronunciades. Així escriu *anagoge*, *bucétum*, *cánnabis*, entre altres.

Acabem de dir que el castellà posseeix un sistema d'accentuació gràfica envejable. ¿Per quina raó no el coplem nosaltres. I prou d'emboïcs? Senzillament

perquè l'escaneig del valencià n'és diferent: no comptem les síl·labes com es fa a Castella. Cada idioma té les seues característiques: prenem, per exemple, la paraula *gracia*, que a Castella és considerada bisíl·laba, *gra-cia*, però entre nosaltres és trisíl·laba, *grá-ch-a*. O encara *ac-ción* enfront del nostre *ac-ció*. El castellà fa diftongs, quan la nostra prosòdia exigeix la solució hiàtica o de dièresi. Normes cal llegir les poemes valencians clàssics com **Jaume Roig**, **Ausiàs March** o els autors del *Cançoner satíric valencià* per adonar-nos que *gràcia* té idèntica escaneig que *página* o *llémena*; en analitzar els tres vocables *gràcia*, *llémena* i *página*, resulten ser trisíl·labics i proparoxitons (o esdrúixols), els quals reclamen l'accent en l'antepenúltima. Fem-ne la prova amb la poesia d'**Ausiàs March**, el cantor de la dama a la que s'adreça anomenant-la *Plena de seny* i *Llir entre cards*. Eixos *senyals* consten de quatre síl·labes, i apareixen sempre en començar el comiat del poeta: són, seguits d'una pausa o cesura, precisament després de la quarta síl·laba accentuada.

Plena de seny —donau-me una crosta
del vostre pa— *donau-m leve l'amargor* (edició **A. Pagès**, I, p. 190).

Llir entre cards, l'ora sent acostada,
que civilmènt es ma vida finida (I, p. 220).

Doncs bé, la unió de les vocals *i i u* ascendents amb una altra (ia, ie, io, uo, etc.) no forma diftong en la nostra llengua.

Si *vir-tu-ós* / deu ésser nomenat (I, p. 200).
No *pi-a-dós*/Amor lo veu mort jaure (I, p. 231).
Cell *Te-xi-on*/qui buytrel i menga l'elge (I, p. 225).
Fan-ta-si-ant/Amor a mi descobre (I, p. 241).
O-be-di-en-ti-sà Na Venus estela (I, p. 251).
En *pas-si-ns-yo*m trob dins en lo mig (I, p. 253).
*Ve-ne-ci-an-s*ho han lo regiment (I, p. 260).

Tots estos versos del nostre Ausiàs tenen un començament quadrisíl·lab, que he assenyalat aci amb l'ajuda del guionet.

També el topònim *València* s'ha de mesurar com *Va-len-ci-a*; el nom, que en el famós incunabile de *Mes Trobes en labors de la Verge Maria* (1474) rima amb *reverència*, és pentasil·labc. Comença així mossén **Bernat Fenollar**:

*Mirant, senyor/de molta reverència,
l'alta y humil/que tots los sants avança,
quant pren renom/en aquell Puig de França
e gran labor/en lo Puig de València* (tercera compositió).

Si no volem anar contra la història i contra la sensatesa, hem de mantenir l'accentuació gràfica tradicional, i el símbol més visible n'és el de la capital i del seu antic regne: **València**. Els polítics deuen abstenir-se de legislar en coses que no són de la seua competència.

* Catedratic de la Universitat de Basilea, membre del Consell Valencià de Cultura i corresponent de la Real Academia Española.